

HISTORIA I KULTURA ZIEMI SŁAWIEŃSKIEJ

T. IV

GMINA MALECHOWO

FUNDACJA „DZIEDZICTWO”

HISTORIA I KULTURA ZIEMI SŁAWIEŃSKIEJ

TOM IV

GMINA MALECHOWO

Redakcja:

WŁODZIMIERZ RĄCZKOWSKI
JAN SROKA

SŁAWNO 2005

ABSTRACT: Włodzimierz Rączkowski, Jan Sroka (eds), *Historia i kultura Ziemi Sławieńskiej*, t. 4: *Gmina Malechowo* [History and Culture of the Sławno region, vol. 4: Malechowo Community]. Fundacja „Dziedzictwo”, Sławno 2005, pp. 299, fig. 113. ISBN 83-89178-85-0. Polish text with German summaries.

These are studies of aspects of history and culture of the Malechowo region [Pomerania, Poland]. These papers refer to history of the region which is virtually unknown for most of Polish current citizens. It is hard to build a society without roots and without history. People who have lived here for over 50 years do not understand the cultural landscape which has been created and constructed for centuries. The aim of the collection of paper is to bring the history nearer. The knowledge about the past of the region will allow to understand the landscape and protect it as well as create a new social approach to the future.

Recenzent: prof. dr hab. Marian Drozdowski

© Copyright by Włodzimierz Rączkowski, Jan Sroka 2005
© Copyright by Authors

Na okładce: Dwór w Niemicy, 15 × 19,9 cm, chromolitografia z albumu Alexandra Dunckera, *Die Ländlichen Wohnsitze, Schlösser um Residenzen der Ritterschaftlichen Grundbesitzer in der preussischen Monarchie nebst den Königlichen Familien-, Haus- Fideicommiss- und schatull -Gütern in Naturgetreuen, Künstlerisch Ausgeführten, farbigen Darstellungen nebst begleitendem Text*, Berlin T. V, 1862/1863

Tłumaczenia na język niemiecki: Brygida Jerzewska

Redaktor: Katarzyna Muzia
Skład i łamanie: Eugeniusz Strykowski

Publikację wydano przy finansowym wsparciu
Starostwa Sławieńskiego i Urzędu Gminy w Malechowie

Wydawca/Herausgeber: Fundacja „Dziedzictwo”, 76-100 Sławno, ul. A. Cieszkowskiego 2
Wydawnictwo „Region” 81-574 Gdynia, ul. Goska 8,
www.region.jerk.pl

ISBN: 83-89178-85-0

Druk/Druck: Sowa – Druk na życzenie, www.sowadruk.pl, tel. (22) 431 81 40

Spis treści

JAN SROKA (Sławno), WŁODZIMIERZ RĄCZKOWSKI (Poznań), <i>Potencjał natury i kultury: przywracanie szansy?</i>	7
DANUTA ANDRZEJEWSKA (Malechowo), <i>Dziś i jutro gminy Malechowo</i>	15
DERK STEGGEWENTZ (Rinteln), <i>Erinnerungen an Borkowo</i>	25
IGNACY SKRZYPEK (Koszalin), <i>Archeologia gminy Malechowo</i>	31
JACEK WIERZBICKI (Poznań), <i>Grobowiec megalityczny z Borkowa, stan. 1, gm. Malechowo, woj. zachodniopomorskie. Jedyne grób korytarzowy na ziemiach polskich?</i>	93
ANDRZEJ CHLUDZIŃSKI (Pruszcz Gdański), <i>Nazwy miejscowe gminy Malechowo</i> . . .	113
ŁUKASZ MICHAŁSKI (Słupsk), <i>Średniowieczne posiadłości Borków w ziemi sławieńskiej i białogardzkiej w kontekście udziału rodu w życiu politycznym Pomorza Słupskiego do początku XV wieku</i>	143
MAREK OBER (Szczecin), <i>Pamiętka z Tuluzy – o średniowiecznej architekturze kościoła w Malechowie</i>	159
SYLWIA WESOŁOWSKA (Szczecin), <i>Z dziejów szkolnictwa w gminie Malechowo do 1945 roku</i>	179
EWA GWIAZDOWSKA (Szczecin), <i>Pomorska sielanka – obraz gminy Malechowo utrwalony ręką fotografów i grafików</i>	197
JADWIGA KOWALCZYK-KONTOWSKA (Szczecinek), KONSTANTY KONTOWSKI (Darłowo), <i>Cmentarze gminy Malechowo</i>	239
ZBIGNIEW SOBISZ (Słupsk), <i>Parki dworskie gminy Malechowo</i>	267
Indeks osób	283
Indeks rzeczowy i nazw geograficznych	291
Lista adresowa Autorów	297

Dziś i jutro

gminy Malechowo

DANUTA ANDRZEJEWSKA (MALECHOWO)

1. Wprowadzenie

Gmina Malechowo leży na środkowym wybrzeżu pomiędzy Sławem, Sianowem i Polanowem. Jej północna część należy do Równiny Słupskiej, a południowa to fragment Wysoczyzny Polanowskiej, dla której charakterystyczne są wzgórza morenowe pochodzenia polodowcowego (Kondracki 1965). Najwyższy punkt wznosi się na wysokość 121 m n.p.m. (w okolicy Lasek), a najniższy – 8 m n.p.m. (w okolicy Grabowa). Przez gminę przebiega główna arteria komunikacyjna Gdańsk–Szczecin (droga krajowa nr 6).

Czyste powietrze, lasy, jeziora sprawiają, że gminę coraz częściej odwiedzają turyści. Jej atrakcją jest pradolina rzeki Grabowej, której górny bieg urozmaicony jest licznymi zakolami i dopływami. Rzeka jest rajem dla kajakarzy, wędkarzy i miłośników przyrody. Urozmaicona rzeźba terenu, bogata sieć ścieżek leśnych, duża liczba zabytkowych pałaców i parków zachęcają do rowerowych i pieszych wędrówek.

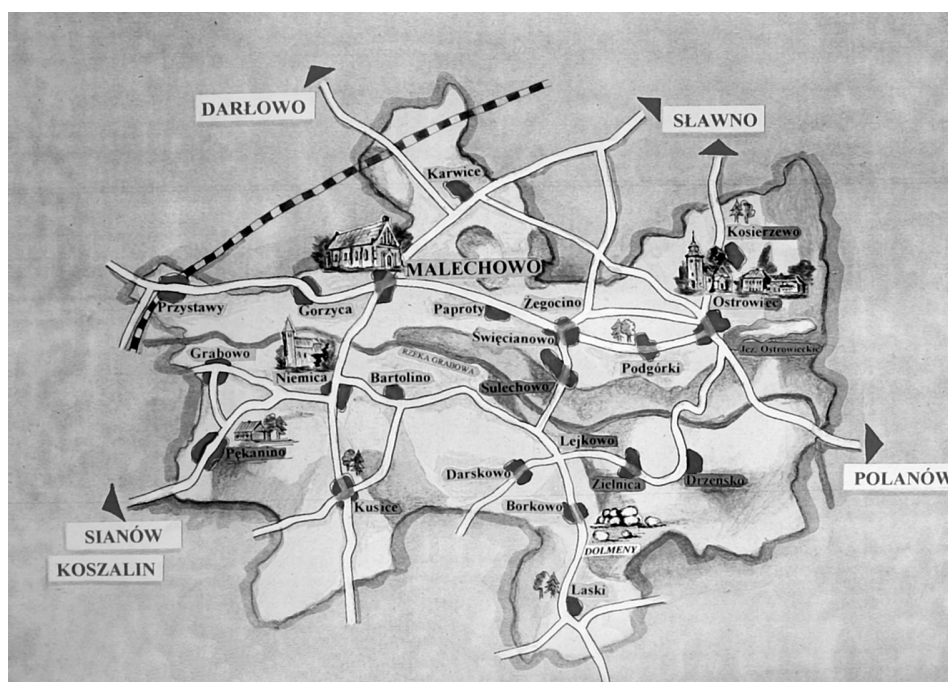
Na obszarze gminy znajduje się także kilka jezior, najczęściej pochodzenia polodowcowego. Największe z nich to jezioro Ostrowiec znajdujące się w okolicach wsi o tej samej nazwie. Jego powierzchnia wynosi 47 ha a głębokość dochodzi do 54,4 metrów.

2. Społeczno-ekonomiczny i kulturalny obraz gminy

Gmina zajmuje powierzchnię 22 663 ha i zamieszkuje ją około 6,6 tys. ludności (gęstość zaludnienia wynosi 29 mieszk. na 1 km²). 60% terenu gminy stanowią użytki rolne, a 31% leśne (Pazdan 2004).

Ryc. 1. Malechowo, zdjęcie lotnicze. Fot. R. Pietrasz, 2005

Ryc. 2. Schematyczna mapa gminy Malechowo. Oprac. K. Kontowski

Stolicą gminy jest Malechowo (ryc. 1), wieś o średniowiecznym rodowodzie położona przy drodze krajowej nr 6. We wsi znajduje się kościół zbudowany na przełomie XIV i XV wieku w stylu gotyckim, częściowo przebudowany w połowie XIX wieku.

Na terenie gminy są 44 miejscowości i 24 sołectwa (ryc. 2). W wielu miejscowościach zachowały się XVIII- i XIX-wieczne budynki o konstrukcji szachulcowej. Znajdują się w nich liczne kapliczki oraz kościoły o średniowiecznej metryce, wzniesione w XV–XVI wieku. Najstarsze są położone w: Niemicy, Ostrowcu, Podgórkach, Malechowie i Karwicach. Są murowane z cegły i kamienia, reprezentują typ świątyni salowej z wieżą od zachodu. Jedynym kościołem wybudowanym w XIX wieku, w miejscu starszej świątyni, jest neogotycki kościół w Sulechówku.

Przez wiele lat rozwój gminy wiązał się z rolnictwem i z usługami dla rolnictwa. Lata 90. XX wieku to osłabienie znaczenia rolnictwa, upadek dużych państwowych gospodarstw rolnych. Szukając nowych rozwiązań, które pozwoliłyby na rozwój gminy, zwrócono uwagę na jej walory krajobrazowe i zasoby kulturowe. W strategii rozwoju gminy poczesne miejsce zajmuje świadczenie usług związanych z wypoczynkiem i edukacją oraz informatyką, a także z produkcją rolniczą zgodną z wymogami ekologii.

Obecnie gmina powraca do swego pierwotnego rolniczego charakteru, jednakże w nieco innej strukturze. Już w przeddzień wejścia Polski do Unii Europejskiej na dużą skalę wprowadzono tu rolnictwo wielkotowarowe, które rozwija się obecnie w bardzo szybkim tempie.

Przez gminę przepływa Grabowa, której pradolina w najszerszym miejscu ma około 3 kilometrów. Obszar wzdłuż rzeki jest zalesiony. Pradolina była wykorzystywana przede wszystkim do celów rolniczych. Obecnie Grabowa i jej dopływy, tj. rzeki Zieleniczka i Bielawa, są podstawą wciąż rozwijających się gospodarstw rybnych, w których dominuje hodowla pstrąga. Gospodarstwa te skupiają się w okolicach Lejkowa, Zielenicy i Kusic. Ważnym czynnikiem jest też dbałość o estetykę wiosek, a także zatrzymanie degradacji pradoliny Grabowej i doprowadzenie do tego, by stała się atrakcyjna dla turystów. Temu celowi służy ogłaszany od czterech lat konkurs na najbardziej estetyczną zagrodę rolniczą, nierolniczą oraz najbardziej estetyczną wieś. Konkurs przynosi widoczne efekty.

Na obszarze gminy znajduje się 10 parków podworskich (Borkowo, Karwice, Kosierzewo, Kusice, Laski, Niemica, Ostrowiec, Podgórki, Sulechówko, Żegocino) oraz liczne pomniki przyrody (m.in. buk zwyczajny o obwodzie 600 cm w Ostrowcu, dwie lipy drobnolistne w Ostrowcu, aleja buków rosnących przy drodze prowadzącej z Ostrowca do Polanowa oraz aleja lipy drobnolistnej przez drogę do Sławna) (por. Sobisz w tym tomie).

Oświata i kultura to dziedziny, którym władze gminy nadały duże znaczenie. W gminie działają trzy szkoły podstawowe (w Niemicy, Lejkowie, Ostrowcu,) oraz gimnazjum w Malechowie. W szkołach podstawowych uczy się ponad 700 dzieci, a w gimnazjum 343. Zatrudnionych jest w nich 78 nauczycieli. Działają także dwa przedszkola. Szkoły stanowią centra kulturowe wsi. Prowadzą też edukację regionalną, historyczną i kulturalną. Szkoła Podstawowa w Ostrowcu prowadzi Muzeum Wsi i Rolnictwa, szkoła w Lejkowie – warsztaty historyczne, szkoła w Niemicy specjalizuje się w edukacji ekologicznej (prowadzone są tu m.in. warsztaty produkcji papieru czerpanego) oraz w nauce języka angielskiego poprzez zabawę. Szkoła w Malechowie jest placówką o specjalizacji sportowej. Na przestrzeni ostatnich czterech lat zastąpiła w Polsce i poza granicami programem nauki żonglowania, który ma na celu rozwój fizyczny i emocjonalny dzieci i młodzieży. Ośrodek Szkolno-Wychowawczy w Podgórkach prowadzi programy: „Świat baśni” i „Bajkowy ogród”; odbywają się tu również przeglądy teatralne i warsztaty artystyczne. Ważne miejsce w życiu kulturalnym zajmują także biblioteki, które mają 1264 czytelników i prawie 62 tys. woluminów.

Od 10 lat działa w Malechowie Młodzieżowa Orkiestra Dęta prowadzona przez Andrzeja Poprawskiego, która odniosła i odnosi wiele arty-

Ryc. 3. Groby megalityczne w Borkowie. Fot. J. Sroka, 2003

stycznych sukcesów. Od kilku lat kultura i oświata na wsi kojarzy się również ze Środowiskowymi Ogniskami Wychowawczymi, których jest w gminie siedem.

Ważnym czynnikiem rozwoju gminy są zabytki. W Borkowie znajdują się grobowce megalityczne z IV tysiąclecia p.n.e. (ryc. 3) (np. Skrzypek 2002). Wioska średniowieczna zbudowana przez Adama Bryła (ryc. 4) i średniowieczny festyn to jedna z wielu atrakcji gminy ściągająca wielu turystów. Wioska funkcjonuje przez cały rok, prowadzone są tu lekcje historii, można też nabyć kopie przedmiotów związanych z przeszłością gminy.

Ryc. 4. Średniowieczny festyn w Borkowie u Adama Bryła. Fot. J. Sroka, lipiec 2004

Coraz większe znaczenie w życiu gminy mają organizacje pozarządowe, które nieformalnie funkcjonują od wielu lat, ale obecnie przybrały osobowość prawną i rozszerzyły zakres działalności (ryc. 5). Mowa tu przede wszystkim o stowarzyszeniach Ochotniczych Straży Pożarnych.

Następuje rozwój gospodarstw agroturystycznych, które znajdują się w kilku wsiach gminy: Niemicy, Drzeńsku, Zielenicy, Święcianowie, Lejkowie, Kukułczynie, Ostrowcu.

Ryc. 5. Ostrowiec – serce wsi. Serce wsi to miejsce wypoczynku mieszkańców Ostrowca, przygotowane przez nich samych w ramach jednego z konkursów Fundacji Wspomagania.
Fot. D. Andrzejewska, 2004

Nasza Gmina ma się czym pochwalić, ale i czym trwożyć. W tle sukcesów większość mieszkańców gminy, w szczególności miejscowości popegeerowskich, boryka się z trudnościami w znalezieniu stałego źródła utrzymania. Prowadzimy akcje, które pomagają w złagodzeniu dolegliwości bezrobocia strukturalnego, jednakże do choćby częściowego rozwiązania problemu niezbędne staje się utworzenie nowych zakładów przemysłowych, przetwórczych lub zaangażowanych inwestorów, którzy zainwestowaliby w nasze tereny i dali pracę mieszkańcom gminy. Nieodzownym elementem poprawy sytuacji mieszkańców naszej gminy jest zmiana mentalności, a na to potrzeba lat i żmudnej pracy.

3. Perspektywy

Perspektywy rozwoju i związana z tym szansa na lepsze życie mieszkańców gminy związane są z inwestycjami w rozwój kapitału społecznego, wiedzy i infrastruktury technicznej. Gmina chce czynić nakłady

w usługi powiązane z edukacją i wypoczynkiem, a także produkcją rolniczą. W tym celu wykorzystywane są szkoły, będące czynnikami rozwoju wsi, zabytki, walory krajobrazowe, zwłaszcza pradolina Grabowej (Idziak 2000). Ma to umożliwić zarabianie nie tylko na działalności rolniczej, ale także na usługach związanych z obsługą czasu wolnego mieszkańców pobliskich miast i przejeżdżających turystów. Przewiduje się m.in. przygotowanie tras rowerowych i pieszych, które ułatwią turystom poruszanie się pomiędzy wioskami leżącymi na terenie gminy.

Niewątpliwym atutem naszej gminy są jej walory przyrodnicze (ryc. 6). Tereny gminy objęte są już programem „Natura 2000” ogłoszonym przez Ministra Środowiska, a mającym na celu zachowanie wybranych siedlisk przyrodniczych i wybranych gatunków zwierząt.

Nasza przyszłość inwestycyjna to przede wszystkim infrastruktura ochrony środowiska, która ma służyć zabezpieczeniu zasobów naszej ziemi oraz podnieść atrakcyjność inwestycyjną. Priorytetowo traktujemy kanalizację gminy i budowę oczyszczalni ścieków oraz zabezpieczenie dostarczenia mieszkańcom wody pitnej spełniającej wszystkie wymagane parametry. Są to inwestycje wąskie tematycznie, a ich realizacja pochło-

Ryc. 6. Rzeką Zieleniczką. Fot. D. Andrzejewska, 2004

nie najwięcej czasu, pracy i finansów, ale są to zadania niezbędne do wykonania i rozwiążą wiele problemów w gminie (Błaszczak, Chodań 2004). Działania w tym kierunku zostały już wyróżnione w konkursie na najbardziej ekologiczną gminę 2001–2004 ogłoszonym przez Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska w Szczecinie.

Zależy nam również na remontach i modernizacji sieci dróg gminnych i rozwoju bazy oświatowej. Zakładamy, że wykonanie planów infrastrukturalnych jest podstawą dla podmiotów prywatnych do inwestowania w naszej gminie, niezależnie od rodzaju działalności – począwszy od przemysłu, a skończywszy na turystyce. Dzieci i młodzież natomiast to nasza przyszłość i dlatego nie można w tym obszarze szukać oszczędności. Zatem w najbliższej przyszłości przewidujemy dalsze remonty obiektów szkolnych oraz przyszkolnej bazy sportowej.

Bibliografia

- BŁASZCZAK W., CHODAN J. (red.) 2004. *Plan Rozwoju Lokalnego dla gminy Malechowo na lata 2004–2006 z perspektywą na lata 2007–2013*, Malechowo (maszynopis).
- IDZIAK W. (red.) 2000. *Strategia rozwoju Gminy Malechowo*, Malechowo (maszynopis).
- KONDRACKI J. 1965. *Geografia fizyczna Polski*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- PAZDAN A. (red.) 2004. *Województwo Zachodniopomorskie. Podregiony. Powiaty. Gminy*, Szczecin: Urząd Statystyczny w Szczecinie.
- SKRZYPEK I. 2002. Groby Olbrzymów koło Borkowa, [w:] *Sławno i Ziemia Sławieńska. Historia i Kultura*, t. I, W. Łysiak (red.). Poznań: Wydawnictwo „Eco”, 21–33.

Das Heute und das Morgen in der Gemeinde Malechowo

1. Einführung

Die Gemeinde Malechowo liegt an der mittleren Ostsee zwischen Sławno, Sianów und Polanów. Im Norden bildet sie einen Teil der Stolper Ebene, im Süden ein Fragment der Pollnower Berge, ein Moränengebilde aus der Eiszeit. Der höchste Punkt bei Laski beträgt 121 m, der niedrigste bei Grabowo 8 m über dem Meeresspiegel. Durch die Gemeinde führt die wichtige Kommunikationsarterie – die Straße Nr. 6 Gdańsk–Szczecin.

Eine touristische Attraktion ist das Urtal des Flusses Grabow mit seinen zahlreichen Mäandern und Nebenflüssen. Das abwechslungsreich gebildete Terrain mit einem Netz von Waldwegen, vielen alten Herrenhäusern und Parkanlagen laden zu

Fuß- und Radwanderungen ein. Auf dem Gebiet der Gemeinde befinden sich einige nacheiszeitliche Seen. Der größte in der Nähe des Dorfes Ostrowiec ist 47 ha groß und 54,4 m tief.

2. Das gesellschaftliche, ökonomische und kulturelle Bild der Gemeinde

Die 22,663 ha der Gemeinde bewohnen 6,6 Tausend Menschen, das ist 2 kaum 29 P. a 1 km². 60% des Gebietes ist Ackerland, 31% Wald.

Auf dem Gebiet der Gemeinde sind 44 Ortschaften, in dem der Hauptort Malechowo (schon im Mittelalter genannt) und 24 Schulzen – ämter. In einigen Orten stehen gut erhaltene Fachwerkhäuser a. d. 18. und 19. Jh., auch zahlreiche Kapellen und Kirchen a. d. 15./16. Jh., die ältesten in Niemica, Ostrowiec, Podgórki, Malechowo und Karwice.

Die Entwicklung der Gemeinde war immer mit der Landwirtschaft verbunden, bis in die 90-er Jahre des vorigen Jahrhunderts. Nach der Auflösung der großen staatlichen Güter wandte man sich den landschaftlichen und kulturellen Werten des Gebietes zu. Heute jedoch kehrt die Gemeinde zum landwirtschaftlichen Charakter zurück, und zwar zum Großanbau. Kurz vor dem Eintritt in die EU hatte Malechowo schon damit begonnen, danach nahm die Entwicklung jedoch ein schnelleres Tempo an.

Eine wichtige Angelegenheit für die Gemeinde ist das Aussehen der Dörfer, die Verbesserung ihrer Ästhetik, auch die Arbeit am und im Urtal der Grabow, damit sie eine landschaftliche Attraktion für Touristen wird.

Auf dem Gebiet der Gemeinde befinden sich 10 ehemals herrschaftliche Parkanlagen (Borkowo, Niemica, Karwice, Kosierzewo, Kusice, Laski, Ostrowiec, Podgórki, Żegocino) und zahlreiche Naturdenkmäler eine Buche mit 600 cm Umfang in Ostrowiec, 2 kleinblättrige Linden, eine Buchenallee an der Chaussee Ostrowiec-Sławno und eine Linden-allee an der Straße nach Sławno. Bildung und Kultur haben für die Gemeindeleitung große Bedeutung. In Niemica, Lejkowo, Ostrowiec sind Grundschulen, ein Gymnasium in Malechowo. Die Schulen sind gleichzeitig kulturelle Zentren der Ortschaften, z.B. führt die Schule in Ostrowiec ein Heimatmuseum, die Schule in Lejkowo ein historisches Museum und die in Niemica eins für ökologische Entwicklung. Zudem befindet sich in Ostrowiec ein Sportzentrum und in Podgórki in der Erziehungsanstalt eine „Welt der Märchen“ und ein „Märchengarten“. Seit 10 Jahren besteht in Malechowo ein Jugendblasorchester, geführt von Andrzej Poprawski.

Eine wichtige Rolle spielen auch Natur- und Architekturdenkmäler. In Borkowo z.B. ziehen die Megalithgräber a.d. 4. Jh.v.Chr. viele Touristen an, auch die mittelalterlichen Anlagen von Adam Bryl. Hier findet anschaulicher Geschichtsunterricht statt. Man kann auch Andenken an frühere Zeiten kaufen (handgearbeitet). Gesellschaftliche Institutionen gewinnen immer mehr an Bedeutung.

3. Perspektiven

Perspektiven einer schnelleren Entwicklung und damit die Chance auf besseres Leben für die Bewohner, hängen mit Investitionen, Wissen und technischer Infrastruktur zusammen. Die Gemeinde plant, in landwirtschaftliche Produktion und

Freizeitbeschäftigung zu investieren, dabei möchte man Schulen, Sehenswürdigkeiten und Landschaftsstriche exponieren, vor allem das Grabow-Tal. Unsere Zukunft ist die natürliche landschaftliche Infrastruktur, der Naturschutz. Unsere Teilnahme am Wettbewerb einer ökologischen Gemeinde 2001–2004 ist sehr hoch bewertet worden. Wir modernisieren das Straßennetz der Gemeinde und die Entwicklung des Schulwesens.

Unsere Pläne sind die Basis für Investitionen in unsere Gemeinde, angefangen bei industriellen Gegenständen bis hin zum Tourismus.